

СЕЛСКАТА СЕЛИЩНА МРЕЖА КАТО ФАКТОР ЗА РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕШКИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА БЪЛГАРСКОТО СЕЛО

Николай Цеков

УВОД

Едноетажната България, или другояче казано, българското село, в повечето случаи ни напомня за себе си само като украсен с пасторални картини спомен от нашето детство. Макар че и понастоящем 95% от селищата в България са села, то асоциациите с живия селски бит, душевност и начин на живот повече ни отправят към миналото, отколкото в настоящето и още по-малко в бъдещето. А има ли всъщност бъдеще българското село? Понастоящем селската селищна мрежа в България, която представлява пространствената схема на разположението на обитаваните от селското население в страната компактни селищни територии, обхваща близо 5100 селски селища, като в тях живеят 2,2 милиона души или 29% от населението на страната по данни за 2008 г.¹. Непрекъснатото намаляване през последните шест десетилетия на броя на селското население, което в крайна сметка имаше като резултат отпадането на около 1000 селски селища от Списъка на населените места в страната, доведе до дестабилизиране на селската селищната мрежа. Нейното продължаващо свиване е предопределено от факта, че понастоящем в близо 200 села практически не живее никой, а броят на отпадащите всяка година по административен път селища без жители от Списъка на населените места не намалява. За съжаление липсват демографски изследвания за съвременното състояние на селото и селската селищна мрежа, което налага преосмисляне на приоритетите в научните търсения на изследователите в областта на регионалната демография в България.

Настоящата статия има за **цел** да фокусира вниманието на научните работници, администраторите и политиците върху взаимовръзката между влошаването на демографската ситуация в селата и дегенерацията на селската селищна мрежа в България. За достигането на така поставената цел направихме опит да представим актуалния потенциал за възпроизвеждане на селските жители през призмата на четири категории села, групирани според броя на жителите им – малки (до 500 жители), средни (от 500 до 1000 жители), големи (от 1000 до 3000 жители) и най-големи (над 3000 жители).

Работната **хипотеза**, която предстои да бъде доказана, е, че измененията на демографския потенциал на селското население са тясно свързани с промените в структурата и обхвата на селската селищна мрежа, като големината на селищата и общите характеристики на свързващата ги селска селищна мрежа в значителна степен влияят върху динамиката на индикаторите за естественото и механичното движение на селското население.

¹ <http://www.nsi.bg/Population/Population.htm>

1. АНАЛИЗ НА ДЕМОГРАФСКАТА СИТУАЦИЯ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ НА БЪЛГАРИЯ

Понастоящем броят на селското население в България бързо се снижава до двумилионната граници – в края на 2009 година той е 2,19 милиона души. Докато в началото на миналия век ежегодният прираст на селски жители в продължение на няколко десетилетия постоянно е надвишавал 1% годишно, то понастоящем обитателите на българското село намаляват с близо 2% на годишна база. Бурният процес на урбанизация в България през втората половина на миналия век имаше отражения и върху обхвата и върху структурата на селската селищна мрежа. Основна причина за нейното съкращаване са големите преселвания към градовете. За периода 1946–1975 г. се отчита, че близо половината (45,6 %) от регистрираното нарастване на градското население от близо 2 милиона души се е дължало на ежегодното преселване в градовете. Средно за периода, по 75 хиляди селски жители годишно² са се преселвали в градовете и това се оказва най-важният фактор за разрастването на демографската компонента на урбанизацията в България. Между преброяванията през 1965 г. и 1975 г. е периодът с най-голямо намаляване на селското население за цялата нова демографска история на България – табл. 1.

Таблица 1.
Население по местоживее за периода 1887–2008 г.³

Година на преброяванията	Общо			Отн. дял на селското население (%)
	всичко	в градовете	в селата	
1887	3 154 375	593 547	2 560 828	81,2
1892	3 310 713	652 328	2 658 385	80,3
1900	3 744 283	742 435	3 001 848	80,2
1905	4 035 575	789 689	3 245 886	80,4
1910	4 337 513	829 522	3 507 991	80,9
1920	4 846 971	966 375	3 880 596	80,1
1926	5 478 741	1 130 131	4 348 610	79,4
1934	6 077 939	1 302 551	4 775 388	78,6
1946	7 029 349	1 735 188	5 294 161	75,3
1956	7 613 709	2 556 071	5 057 638	66,4
1965	8 227 766	3 822 824	4 405 042	53,5
1975	8 727 771	5 061 087	3 666 684	42,0
1985	8 948 649	5 799 939	3 148 710	35,2
1992	8 487 317	5 704 552	2 782 765	32,8
2001	7 973 671	5 500 695	2 472 976	31,0
2008*	7 606 551	5 407 105	2 199 446	28,9

² Мичев, Н., Населението на България, Изд. БАН, С., 1978, стр 99–100.

³ Изчислено по данни от Статистически годишник на България. Изд. НСИ, С., 1947–2008 г. Статистически годишник на България, НСИ. С. 2009.